

Anxiety and Loneliness in Confrontation with the Other: An Analysis of Jean-Paul Sartre's Existentialist Thought in Contemporary Iranian Cinema (Case Study: The Character of Termeh in Asghar Farhadi's A Separation)¹

Elnaz Rasekh², Mohammad Akvan³, Mahmoud Dehghan Harati⁴

Receive Date: 30 November 2025, Accept Date: 20 April 2026

Doi: 10.22034/rpa.2026.2079406.1206

Abstract

This article analyzes the fundamental experience of "loneliness" (solitude) and the resulting "anxiety" that arises in the confrontation with the "Other" in Jean-Paul Sartre's existentialist philosophy. This experience is situated at the intersection of three philosophical-psychological concepts: the awareness of individual freedom and responsibility, the experience of existential loneliness, and the interpersonal structure stemming from the gaze and judgments of the Other that affect the individual's identity.

The theoretical framework of the research focuses on the existentialist thought of Jean-Paul Sartre. To explain these concepts in contemporary Iranian cinema, the film "A Separation" (*Jodaei-e Nader az Simin*) by Asghar Farhadi has been selected as a case study. Asghar Farhadi's cinema provides a rich platform for representing these existential conflicts, as the worldview of his works is founded on doubt, choice, ethics, and responsibility. His characters are constantly in confrontation with the "Other" and, in the anxiety of decision-making, either come to know themselves or flee from themselves. The best setting for examining loneliness and the fear brought on by the encounter with the Other is the movie's character Termeh, who is moving

---

1. This article is derived from the doctoral dissertation project of Ms. Elnaz Rasekh, titled 'An Examination and Critique of the Relationship Between Self and Other in Contemporary Iranian Cinema Based on the Perspective of Jean-Paul Sartre (with a Study of the Films of Asghar Farhadi)', completed in the Department of Philosophy of Art at the Faculty of Art, Islamic Azad University. The dissertation was supervised by Dr. Mohammad Akvan and advised by Dr. Mahmoud Dehghan Harati, and was defended on February 16, 2026.

2. PhD Candidate in Philosophy of Art, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: Elnaz.rasekh@gmail.com

3. Full Professor, Department of Philosophy, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: mo_akvan2007@yahoo.com

4. Assistant Professor, Department of Performing Arts, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: Harati74@gmail.com

from childhood dependence to the brink of existential self-awareness. Termeh is at the center of the tensions and conflicts of her parents, the law, and her own conscience, and her existential anxiety transcends a mere emotional reaction to be elevated to the level of existential awareness. The central issue of this research is how Termeh's loneliness and anxiety are represented in relation to the Other, and the explanation of this representation is based on the concepts of Sartre and existential psychology. The ultimate goal of the article is to reveal the link between the lived experience of the character Termeh and Sartre's philosophical concepts. The research employs a qualitative, descriptive-analytical method to analyze the narrative content of the film based on Sartre's theories. The article's hypothesis is that Termeh's anxiety symbolizes her existential awareness of the problem of her own freedom, and the "gazes and judgments of the Other" accelerate the process of Termeh's reification (objectification) while simultaneously causing a rift in her identity. The theme of anxiety in existentialism is a psychological feeling that the individual experiences upon perceiving the heavy burden of their absolute freedom. In "Being and Nothingness," Sartre considers anxiety to be the structure of reflective consciousness. Human freedom is always revealed to them through anxiety. The anxiety of freedom can be called "the anxiety before the necessity of choice." Man is condemned to be free. This condemnation means complete responsibility for oneself, because man has the freedom to choose even in the most restrictive conditions. From Sartre's perspective, man is responsible not only for himself but also for others. With every choice he makes, he is in fact making a choice for the whole of humanity and the world. This heavy and non-transferable responsibility is the price of absolute freedom and leads to the emergence of anxiety. Anxiety is the experience of my freedom. Ultimately, responsibility, the resulting anxiety, and the loneliness that grips man are the inevitable consequence of the lack of external determination and free will. Existential Loneliness (EL) is more fundamental and comprehensive than interpersonal, intimate, or collective types of loneliness. This type of loneliness is based on an ontological context in human existence and is considered the default position of human existence. Some theorists believe that man is alone forever, and any attempt to escape this loneliness leads to alienation. This fundamental loneliness arises from the ontological separation between the self and the surrounding world. According to Sartre, upon confronting the Other, we initially perceive them as an object, but they are also a free consciousness that perceives us as an object. Sartre emphasizes the tensions and challenges that the Other creates in the world. The initial encounter between humans is based on conflict. "Being-for-others" involves understanding that man is not only a "For-itself" but also an object among other objects that the Other can perceive and manipulate. "To be looked at is to grasp myself as an unknown object of unknowable evaluations." This gaze of the Other pulls the individual out of their inner self and exposes their iden-

tity to the Other's description, which leads to a simultaneous surge of awareness and anxiety. This internal anxiety arising from choice deeply drives the individual toward inner loneliness, which stems from the inevitable anxiety of choice. Contemporary Iranian cinema, especially since the 1990s, has moved away from classical forms and addressed the inner world of the contemporary Iranian person in ambiguous, anxious, and moral situations. In this cinema, man is no longer a hero but a subject grappling with their own possibilities, suspended between individual responsibility and collective judgment. This condition is the cinematic embodiment of Sartre's situation of "condemnation to freedom." This anxiety is translated visually through long silences, close frames, the absence of music, and narratives lacking an absolute judge. Contemporary Iranian cinema has moved beyond "social realism" to enter "existential realism." Asghar Farhadi is the peak of this trajectory. His cinema creates "the moral drama without certainty"; no character is absolutely good or bad, and the anxiety and loneliness in his works result not from poverty or failure but from an excessive awareness of individual responsibility towards oneself and the Other. Farhadi's characters, by being placed in situations necessitating decision-making, are driven toward inner loneliness. In the narrative of the film *A Separation*, Termeh, following the family crisis resulting from her parents' decision to divorce and not emigrate, chooses to stay with her father, hoping for her mother's return. Initially, Termeh is in the position of an unbelievable "observing object." In the sequence of Simin's departure, all three people (Nader, Simin, and Termeh), through their silence, place the Other in a position to shirk responsibility. Termeh is positioned between the two gazes of her parents at this moment, and this state is the pure form of existential anxiety. Termeh's first active action and transformation from an "observing object" to an "acting Other" (subject) occurs during the argument between Nader and Razieh (p. 49). This practical act of mediation gives meaning to her free existence. However, after Razieh's fall, Termeh returns to the observing object and confronts a dimension of her father's character that can be harsh. The climax of Termeh's confrontation with Sartrean anxiety occurs after she becomes aware of her father's (Nader's) lie. According to Sartre's thought, anxiety is the point where man realizes there is no external moral certainty to rely on, and he himself must make the decision and be responsible for it. Termeh, by becoming aware of the lie of her father, who was once her source of value and truth, is thrown into her absolute and internal loneliness. In the courtroom scene, Termeh, facing the judge (who here symbolizes the "Other" and society), is compelled to lie to defend her father. This choice (to lie), although aimed at supporting her father, confronts her with the truth that she has deviated from her inner honesty, and she feels loneliness, anxiety, and despair. Termeh's loneliness at this moment is a philosophical solitude; she has realized that meaning and truth are no longer outside of her. The climax of Termeh's maturity, loneliness, and anxiety oc-

curs in the final courtroom sequence. The judge asks her to announce her decision to choose her father or mother (p. 59). This sequence is the visual embodiment of the very point Sartre refers to as the "moment of being thrust into freedom" (p. 60). Termeh's anxiety in this scene is of the nature of the anxiety of choice. It is the anxiety of modern man, who knows that the meaning of their life lies in their own decision, not in the will of another. Termeh's hesitation in choosing is not merely due to emotional attachment but stems from the heavy responsibility whose consequences she must accept. Sartre states that "man creates his essence in the moment of choice." Termeh, along this path, transforms from an unaware child to a conscious agent of freedom and responsibility. Although Termeh has not yet been able to make a decision and announce the result to the judge at the end of the film, she has unwittingly stepped onto the threshold of authenticity. The film's open ending signifies her "stuckness in the suspended state between choice and the acceptance of freedom." The research shows that Farhadi's cinema can be considered a mirror for depicting the anxiety and loneliness of contemporary man in relation to the Other. The character Termeh, while being in an involuntary situation, gradually separates from the bonds of childhood dependence and steps toward existential awareness. Termeh's anxiety, more than being an emotional reaction to family crises, is the manifestation of her existential awareness of the problem of freedom, and the "gazes of the Other" accelerate the process of her reification while simultaneously causing a rift in her identity. This article ultimately demonstrates that Iranian cinema can reflect the philosophical themes of the modern world through the language of images.

Keywords: Loneliness, Anxiety, Jean-Paul Sartre, A Separation

اضطراب و تنهایی در مواجهه با دیگری؛ واکاوی اندیشه‌های اگزستانسیالیستی سارتر در سینمای معاصر ایران (نمونهٔ موردی کاراکتر ترمه در فیلم جدایی نادر از سیمین اصغر فرهادی)^۱

الناز راسخ^۲، محمد اکوان^۳، محمود دهقان هراتی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۰۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۳۱

Doi: 10.22034/rpa.2026.2079406.1206

چکیده

تنهایی و اضطراب ناشی از آن در مواجهه با دیگری از اساسی‌ترین تجربه‌های اگزستانسیالیستی انسان به شمار می‌رود. تجربه‌ای که فرد به واسطهٔ آن در مواجهه با نگاه دیگری، میان وابستگی و آزادی و نیز میان خویشتن خویش و قضاوت‌های بیرونی، به تعلیق و اضطراب دچار می‌گردد. به بیان دیگر آن هنگام که آدمی خود را در برابر قضاوت، انتظار و یا حتی سکوت دیگری قرار می‌دهد، خویش را در میان دو قطب متضاد گرفتار می‌بیند: از یک سو نیازمند تعلق و تأیید است و از جانب دیگر وجودش سراسر اشتیاق برای حفظ استقلال و خودبودگی‌اش است. فی الواقع این کشمکش درونی عموماً به اضطرابی وجودی منتهی می‌گردد، اضطرابی که در پیوند با آگاهی انسان نسبت به مسئولیت‌اش نسبت به تصمیم‌ها و بی‌پناهی‌اش در تحمل بار ناشی از آن است. این مقاله با تمرکز بر اندیشه‌های اگزستانسیالیستی سارتر، به واکاوی بازنمایی این مواجهه در سینمای معاصر ایران می‌پردازد. نمونهٔ موردی فیلم «جدایی نادر از سیمین» اثر تحسین‌شدهٔ اصغر فرهادی است. سؤال محوری این پژوهش چگونگی بازنمایی تنهایی و اضطراب ترمه در نسبت با دیگری و تبیین این بازنمایی بر اساس مفاهیم کلیدی فلسفهٔ سارتر و روان‌شناسی وجودی است. از سوی دیگر آیا پایان باز فیلم را می‌توان نشانه‌ای از گذار آغازین ترمه به آگاهی اگزستانسیالیست یا تنها دلالت بر ادامهٔ وضعیت تعلیق وی دارد؟ از منظر سارتر، ترمه در مقابل «نگاه دیگری» (پدر، مادر و جامعه) شیء‌وارگی و تهدید آزادی را تجربه می‌کند. فی الواقع تنهایی ترمه و اضطراب درونی‌اش، بازتاب مواجههٔ وی با بی‌پناهی و

۱. این مقاله برگرفته از پروژهٔ رسالهٔ دکتری خانم الناز راسخ، با عنوان «واکاوی و نقد نسبت «خود و دیگری» در سینمای معاصر ایران بر اساس نگرش ژان پل سارتر (با بررسی فیلم‌های اصغر فرهادی)» در رشتهٔ فلسفهٔ هنر دانشکدهٔ هنر دانشگاه آزاد اسلامی با راهنمایی دکتر محمد اکوان و مشاورهٔ دکتر محمود دهقان هراتی در تاریخ ۱۴۰۴/۱۱/۲۷ دفاع شده است.

۲. دانشجوی دکتری فلسفهٔ هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: Elnaz.rasekh@gmail.com

۳. استاد تمام گروه فلسفه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسندهٔ مسئول).
Email: mo_akvan2007@yahoo.com

۴. استادیار گروه هنرهای نمایشی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: Harati74@gmail.com

مسئولیت وجودی خویش است. اضطراب ترمه نه تنها یک واکنش عاطفی صرف، بلکه بیانگر ورود وی به آستانه آگاهی اگزیستانسیال است، همان نقطه‌ای که آدمی درمی‌یابد کسی جز خویشتن خویش توانایی به دوش کشیدن بار مسئولیت انتخاب‌هایش را ندارد.

این پژوهش با استفاده از روش کیفی و با تحلیل محتوای روایی فیلم بر اساس مفاهیم کلیدی فلسفه اگزیستانسیالیسم، صورت پذیرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که ترمه ضمن حضور در موقعیتی ناخواسته و تلاش برای رهایی از پیامدهایش، به تدریج از بندهای وابستگی کودکانه جدا می‌گردد و به سوی آگاهی وجودی گام برمی‌دارد. اما در پایان آنچه مخاطب می‌بیند، واماندگی او در وضعیت معلق میان انتخاب و پذیرش آزادی است. لذا بنابر آنچه این مقاله بدان می‌پردازد، می‌توان سینمای فرهادی را به مثابه آینه‌ای برای به تصویر کشیدن اضطراب و تنهایی انسان معاصر دانست تا از این طریق بستری برای تلاقی اندیشه‌های فلسفی سارتر و سینمای معاصر ایران فراهم گردد.

واژگان کلیدی: تنهایی، اضطراب، ژان پل سارتر، جدایی نادر از سیمین

مقدمه

تنهایی^۱ و اضطراب^۲ ناشی از آن در مواجهه با «دیگری^۳» یکی از اساسی‌ترین و نیز بغرنج‌ترین تجربه‌های وجودی انسان در فلسفه اگزیستانسیالیسم^۴ به شمار می‌رود. این تجربه در مرکز تلاقی سه مبحث فلسفی - روان‌شناختی با تمرکز بر آگاهی از آزادی و مسئولیت فردی، تجربه تنهایی وجودی و دغدغه‌های پیرامون آن و در نهایت ساختار بین‌فردی نگاه و قضاوت‌های دیگری که هویت را تحدید یا امکان‌بخش می‌سازد، قرار می‌گیرد. سینمای معاصر ایران به‌ویژه آثار اصغر فرهادی، بستری پُر امکان برای بازنمایی اینگونه تعارضات وجودی فراهم می‌آورد. جهان‌بینی فیلم‌های او عموماً بر پایه تردید، انتخاب، اخلاق و مسئولیت بنا می‌گردد و همواره شخصیت‌هایش در تقابل با «دیگری» و در اضطراب اخلاقی تصمیم، یا خود را بازمی‌شناسند و یا از خود می‌گریزند. در این میان فیلم *جدایی نادر از سیمین* به عنوان یکی از موفق‌ترین آثار فرهادی که موفق به دریافت جایزه اسکار شده است، در دل بحران خانوادگی، دست به تصویر کشیدن

مسئله وجودی آزادی، وجدان و تنهایی می‌زند. بنابر اندیشه ژان پل سارتر^۵ فیلسوف فرانسوی، بلکه چون آینه‌ای است که وجود حقیقی فرد در برابر آن آشکار می‌گردد. فرد به واسطه نگاه دیگری از درون خویش بیرون می‌آید و هویت‌اش در معرض توصیف دیگری قرار می‌گیرد که این امر موجب هجوم هم‌زمان آگاهی و اضطراب بر فرد می‌شود. از سوی دیگر در سطح روان‌شناسی وجودی، انسان در تقابل با دیگری، با «تنهایی بنیادین» خود مواجه می‌شود. این تنهایی نه از فقر روابط، بلکه از جدایی هستی‌شناختی^۶ میان خود و جهان پیرامونش برمی‌خیزد. از همین‌روی شخصیت «ترمه» در بافتار فیلم *جدایی نادر از سیمین* همچون سوژه‌ای در حال گذار از وابستگی‌های کودکی به آستانه خودآگاهی اگزیستانسیال، عرصه مناسبی برای واکاوی تنهایی و اضطراب مواجهه با دیگری به شمار می‌رود. لذا مسئله محوری این پژوهش چگونگی بازنمایی تنهایی و اضطراب ترمه در نسبت با دیگری و تبیین این بازنمایی بر اساس مفاهیم کلیدی فلسفه سارتر و روان‌شناسی وجودی است. از سوی دیگر این مطالعه درصدد است تا در اثناء بررسی مفاهیم صدرالوصف دریابد آیا پایان باز فیلم را می‌توان نشانه‌ای از گذار آغازین ترمه به آگاهی اگزیستانسیال دانست یا تنها دلالت بر ادامه وضعیت تعلیق وی دارد؟ گرچه تاکنون پژوهش‌های متعددی در ارتباط با مفهوم اگزیستانسیالیسم در سینما به‌ویژه در آثار برگمان^۷، آنتونیونی^۸ و تارکوفسکی^۹ صورت پذیرفته است اما در خصوص سینمای ایران، پژوهش‌های فلسفی بیشتر بر مضامین اجتماعی و یا اخلاقی تمرکز داشته‌اند. مقالات مرتبط با سینمای فرهادی نیز بیش از آنکه به واکاوی وجودی شخصیت‌های فیلم‌هایش بپردازند، به بررسی ساختار روایی، اخلاقی موقعیت و واقع‌گرایی اجتماعی توجه داشته‌اند. لیکن تحلیل ترمه از منظر فلسفه سارتر، می‌تواند این خلأ نظری را پُر نماید و بستری نو به جهت تبیین سینمای اصغر فرهادی در نسبت با فلسفه وجودی فراهم آورد.

این پژوهش با هدف تحلیل میان‌رشته‌ای در تلاش است وضعیت وجودی ترمه را در بستر روایت سینمای فرهادی تبیین نماید. آشکارسازی پیوند میان تجربه زیسته شخصیت ترمه و مفاهیم فلسفی هدف نهایی این مقاله به شمار می‌رود تا از این طریق نشان دهیم که چگونه سینمای ایران می‌تواند با زبان گویای تصویر، مضامین فلسفی جهان مدرن را

ذاتی جدایی از دیگران و جهان هستی و ۲. احساسات ناشی از این آگاهی همچون احساس انزوا، بیگانگی، پوچی و رهاشدگی می‌رسند. در مقاله «بررسی تنهایی اگزستانسیال در دنیای مدرن و روش‌های مواجهه با آن با تکیه بر آراء اروین یالوم» (۱۳۹۷)، مهسا امیری و امیرعباس عزیزمانی مفهوم تنهایی اگزستانسیال به عنوان یکی از چهار دغدغه یا دلواپسی غایی انسان در جهان معاصر را در کنار مفاهیمی چون آزادی، پوچی و مرگ مورد بررسی قرار می‌دهند. در این نوشتار نویسندگان با تکیه بر اندیشه یالوم روانپزشک اگزستانسیالیست، به واکاوی چستی تنهایی و انواع آن اعم از تنهایی بین‌فردی، درون‌فردی و اگزستانسیال می‌پردازند تا ضمن ارائه راه‌کار برای کاهش احساس تنهایی بر این نکته تأکید نمایند که آگاهی از این دغدغه‌ها برای رشد فردی و استمرار زندگی ضروری خواهد بود. محمد شهبان و ماهرخ علی‌پناهلو در مقاله «زمان و شخصیت در فیلم *جدایی نادر از سیمین* اثر اصغر فرهادی» (۱۳۹۶) شخصیت‌پردازی این فیلم بر اساس پرش‌های زمانی در روایت و تأثیرات فرهنگی و اجتماعی بر رفتارها و واکنش‌های فردی را مورد بررسی قرار می‌دهند که می‌تواند موجب خلق رفتارهای عادی و واکنش‌های ضمنی شوند. در مقاله «ادبیات تطبیقی و سینمای ایران (جستاری در مفهوم کنایه در درام اجتماعی *جدایی نادر از سیمین*)» (۱۳۹۸) امیرعباس عزیزفر و مریم امینی واکنش‌های کنایی شخصیت‌های این فیلم را با تکیه بر ویژگی‌های فرهنگی هر طبقه اجتماعی بررسی نموده‌اند تا از این طریق اثبات نمایند که خاستگاه اجتماعی و فرهنگی شخصیت‌ها رفتارهایی را سبب می‌شود که به ظاهر در جایگاه عادات فردی و یا آزادی در اختیار قرار می‌گیرند. پیرامون مسئله تنهایی نیز سارتر با پرداختن به مفهوم آزادی و مسئولیت در انتخاب‌های فردی در کتاب‌هایی چون «هستی و نیستی» و «اگزستانسیالیسم و اصالت بشر» با اشاره به اضطرابی که آدمی را در مواجهه با دیگری در برمی‌گیرد به موضوع تنهایی بنیادین انسان اشاره می‌کند.

روش تحقیق

مقاله حاضر با رویکرد کیفی ضمن روش توصیفی - تحلیلی و تدوین داده‌ها مشتمل بر تحلیل محتوای روایی فیلم *جدایی نادر از سیمین* با استناد به نظریات ژان پل سارتر پیرامون این مفاهیم به صورت کتابخانه‌ای تجزیه و تحلیل گردیده است.

بازتاب دهد. در پاسخ به این پرسش، اینگونه فرض می‌شود که اضطراب ترمه بیش از آنکه یک واکنش عاطفی صرف به بحران‌های خانوادگی باشد، مظهر آگاهی وجودی او نسبت به مقوله آزادی خویش است و نگاه‌ها و قضاوت‌های «دیگری» در طول روایت فیلم، فرایند شیء‌وارگی ترمه را تسریع می‌بخشد و در عین حال موجب شکاف هویتی او می‌شود.

در نتیجه با توجه به تأثیر اندیشه‌های سارتر در نسبت روابط انسانی و چالش‌های هویتی، پژوهش حاضر می‌تواند ضمن شناختی که منجر به دریافتی دقیق در نسبت با بحران‌های درونی در شخصیت‌های معاصر می‌شود، چگونگی نمایش مفاهیم انتزاعی فلسفی در مدیوم سینما را بازنمایی کند و گامی مؤثر در ادراک میان فلسفه و هنر باشد.

پیشینه پژوهش

با وجود آنکه پژوهش‌ها و مطالعات مختلفی پیرامون مفهوم اگزستانسیالیسم در سینما و کاراکترهای سینمایی وجود دارد، اما مقالاتی که اندیشه‌های سارتر را در بستر سینمای ایران به مثابه یک چارچوب تحلیلی مورد ارزیابی قرار دهند، اندک هستند. آن دسته از پژوهش‌هایی که بر روی آثار فرهادی متمرکز شده‌اند نیز عمدتاً به مباحث اخلاقی، اجتماعی و روش روایت پرداخته‌اند و تحلیل‌های عمیق وجودی بالاخص در مورد کاراکترهای نوجوان فیلم‌های وی همچون ترمه کمتر در کانون توجه بوده‌اند. از این رو این مقاله در تلاش است خلأ نظری موجود را با خوانش فلسفی پر نماید.

ریچارد بوث در مقاله «Existential Loneliness: The Other Side of the Void» (۱۹۹۷) اینگونه استدلال می‌کند که تنهایی بیمارگونه از عدم موفقیت در حل تنهایی وجودی نشأت می‌گیرد، چراکه تنهایی وجودی بخشی گریزناپذیر و ذاتی در طبیعت انسانی بوده که از احساسات ناشی از پوچی درونی انسان در مواجهه با پرسش‌های عمیق‌اش پیرامون عدم قطعیت زندگی و مرگ سرچشمه می‌گیرد. در مقاله «Existential loneliness: An attempt at an analysis of the concept and the phenomenon» (۲۰۱۸) اینگرید بولمزجو، پراآندرس تنگلند و مارگارتا رامگارد ضمن بررسی پژوهش‌های نظری و تجربی، به دو خصلت اصلی تنهایی وجودی: ۱. درک

چارچوب نظری

۱. شکل‌گیری مفهوم اضطراب در اندیشه سارتر

مضمون اضطراب به عنوان یک مفهوم اگزیستانسیالیستی، احساسی روان‌شناختی به شمار می‌رود که انسان ضمن درک بار سنگین آزادی خود، به آن دچار می‌شود. «گرچه اضطراب و ترس، هر دو واکنش به تهدیدها یا خطرات هستند اما ترس به دشمن بیرونی و اضطراب به دشمنی درونی اشاره می‌کند، فلذا باید اضطراب را از ترس متمایز نمود» (Meculloch, 1994: 45).

ژان پل سارتر فیلسوف فرانسوی، در کتاب مشهور خود با عنوان هستی و نیستی (L'Être et le Néant) اینگونه بیان می‌دارد که: «اضطراب به‌سان ساختار آگاهی بازتابنده آشکار می‌گردد، چراکه آگاهی بازتابنده، به آگاهی همچون اُبژه بازتاب می‌نگرد» (Sartre, 1965: 40). از همین روی اضطراب معمولاً با بازتاب همراه خواهد بود. آزادی انسان همواره به واسطه «اضطراب» برای وی نمایان می‌گردد. به بیان دیگر آنچه به عنوان اضطراب آزادی شناخته می‌شود را می‌توان «اضطراب پیش از ضرورت انتخاب» نامید.

تنها زمانی اضطراب آزادی پدیدار می‌شود که انسان به این درک برسد تصمیم‌گیرنده همیشه خود اوست و هرگونه تلاشی به‌جهت انتقال بار مسئولیت بر شانه دیگران، ناگزیر به شکست می‌انجامد. به بیان دیگر چنانچه انسان قدرت و فرصت تصمیم‌گیری خود را به دیگران بسپارد، باز او به عنوان مسئول آنچه رخ می‌دهد، شناخته می‌شود. اما همیشه این خود انسان است که تصمیم می‌گیرد دیگران برای وی دست به انتخاب زندی یا خیر! گرچه این امکان وجود دارد که گاهی از آگاهی خویش نسبت به مسئولیت اولیه و غیرقابل تفویض‌اش بکاهد، اما سرکوب آن غیرممکن است. چراکه این آگاهی همچون احساس مبهم گناه یا احساس ناخوشایند ناشی از ناکافی بودن، همواره وجود خواهد داشت.

از این‌رو سارتر بیان می‌دارد که آزادی امری هولناک است، بدان سبب که یک مسئولیت کامل به شمار می‌رود. مسئولیتی که هیچگونه نمی‌توانیم از آن شانه خالی کنیم، چون بهایی برای آزادی مطلق ماست. لذا این انتخاب ناگزیر از همراهی با احساس عمیق اضطراب، ترس و درماندگی است، زیرا انسان نه تنها مسئول خویش، بلکه مسئول دیگران نیز خواهد بود. او بارها به تکرار این استدلال می‌پردازد که «اضطراب، تجربه آزادی من (انسان) است» (Myerson, 2008).

به گمان سارتر انسان‌ها در جایگاه موجوداتی «آزاد» ملزم به پذیرش مسئولیت «انتخاب‌های» خود هستند. بنابر اندیشه وی یکی از اساسی‌ترین مشکلات ایده آزادی، همانا ایده مسئولیت است. به بیان سارتر «شانه‌های انسان محکوم به آزادی، محلی برای حمل تمامی بار دنیا است» (Sartre, 1965: 553). او به سبب آزادی هم برای دنیا و هم برای خویش به عنوان شیوه بودن، مسئول است. «اگر زندگی انسان متشکل از انتخاب‌هایی باشد که او به صورت آزادانه طرح‌ریزی نموده، پس اشاره آزادی به این واقعیت است که انسان خالق زندگی خویش و درعین حال مسئول پیامدها یا موقعیت‌های این آزادی است. به بیان دیگر آنچه برای انسان اتفاق می‌افتد، تنها از طریق او رخ می‌دهد» (Sartre, 1965: 554). در نگاه وی هیچ موقعیت غیرانسانی یا نیروی بیرونی، معنوی یا مادی وجود ندارد که انسان بتواند همه مسئولیت را بر دوش آن بگذارد (Sartre, 1965: 554). فلذا بیانیه مشهور «انسان محکوم به آزادی است» بدین معناست که محکومیت او در مسئولیت کامل نسبت به خویشتن خویش است، چراکه به اعتقاد سارتر انسان حتی در زندان نیز این آزادی را دارد که با انتخاب‌هایش گرچه محدود، به شرایط خود سامان بخشد. از این‌رو حتی اگر انسان در شرایطی قرار داشته باشد که خود خالق آن نیست، باز هم می‌تواند دست به انتخاب زند و برای آن انتخاب‌ها نیز باز مسئول شناخته می‌شود.

افزون بر این سارتر تأکید می‌نماید که انسان در برابر کل جهان یعنی در برابر همه مردم مسئول است. هر انسانی در مواجهه با رویدادها و موقعیت‌هایی که کل بشریت با آنها درگیر می‌شود، مسئولیت مشترک دارد (Sartre, 1965: 556). بنابر اندیشه سارتر می‌توان اینگونه نتیجه گرفت هر انسانی که دچار آگاهی نسبت به آزادی خویش است، ناچار به آگاهی از این مسئولیت نیز هست و در نهایت چنین مسئولیت سنگینی منجر به پیدایش اضطراب در وجود انسان می‌شود.

در ارجاع خاص به اگزیستانسیالیسم سارتر باید اینگونه اظهار داشت که انسان در برابر انتخاب‌ها، خلق ارزش‌ها یا پروژه‌های خویش به واسطه اضطرابی که متحمل می‌شود همواره دچار تنهایی است. بدین معنا مسئولیت، اضطراب ناشی از این مسئولیت و تنهایی که گریبانگیر انسان می‌شود، پیامد اجتناب‌ناپذیر فقدان تعین بیرونی و اراده آزاد است.

۲.۱. اضطراب و تنهایی اگزیستانسیال^۱ (EL)

باتوجه به انواع گوناگون تنهایی در ادبیات روانشناسی همچون تنهایی صمیمی، ارتباطی یا جمعی که با روابط بین فردی توصیف می‌گردند، مفهوم تنهایی اگزیستانسیال اساسی‌تر، جامع‌تر و بخشی از ساختار وجودی انسان در نظر گرفته می‌شود.

گاهی تنهایی اگزیستانسیال به سان موقعیت پیش فرض از هر نوع عدم ارتباط توصیف می‌شود، چراکه این نوع از تنهایی بر یک بافتار هستی‌شناختی در وجود انسان استوار است. همان چیزی که انسان احتمالاً تمایل به پنهان کردن آن درون خود دارد. از همین روی شماری از نظریه‌پردازان معتقدند که در نهایت انسان برای همیشه تنهاست. تنهایی‌ای که هرگونه تلاشی برای فرار از آن، به از خودبیگانگی منجر می‌شود.

انسان‌ها تنهایی را چنان تجربه دردناک و وحشتناکی می‌دانند که عملاً از هر کاری برای اجتناب از آن روی گردان نیستند. حتی چنین به نظر می‌رسد که این اجتناب، مشتمل بر اکراه عجیب و غریب روان‌پزشکان پیرامون شفافیت علمی در ارتباط با این موضوع است. بنابراین می‌توان تنهایی را یکی از پدیده‌های روان‌شناختی به شمار آورد که از نظر مفهومی کمترین میزان رضایت را به همراه دارد (Fromm-Reich- 1959: 1). «شرط اساسی زندگی انسان تنهایی است... در نهایت انسان برای همیشه تنهاست... به گمان من شناخت تنهایی برای هر انسانی امری ضروری است، چراکه عمیقاً نسبت به اینکه در هر رشته از وجودش، انسان به شدت و کاملاً تنهاست، آگاه می‌شود. لذا هر نوع تلاش در جهت غلبه بر یا فرار از تجربه اگزیستانسیالیستی تنهایی فقط می‌تواند منجر به از خودبیگانگی شود» (Moustakas, 1961: 3). لذا این تنهایی تأثیر عمیقی بر تجربه روانشناسی انسان دارد. به عنوان نمونه بن میجوسکوویچ آن را با ترسی خاص مرتبط می‌داند. «ترسی ناشی از تنهایی و تمایل به اجتناب از آن، که انگیزه اولیه و قطعی تنهایی را در انسان شکل می‌دهد... نهایتاً در همه آنچه بدان می‌اندیشیم، می‌گوییم و انجام می‌دهیم، به واسطه این ترس از تنهایی هدایت می‌شویم» (Mijuskovic, 1988: 508).

چنانچه عدم ارتباط را به عنوان بخشی از تنهایی اگزیستانسیال برشمردیم، اما نمی‌توانیم آن را ویژگی تعریف‌کننده این نوع از تنهایی بدانیم. همان‌طور که اتما،

درکسن و ون لیوون ادعا می‌کنند، این امکان وجود دارد که عدم ارتباط در تنهایی اگزیستانسیال به تجربه غیر مفهومی هیچ‌انگاری یا فقدان مرتبط دانسته شود: «احساس تنهایی اگزیستانسیال (EL) را می‌توان به عنوان فقدان کامل ارتباط توصیف نمود. گرچه چندی از اندیشمندان پیرامون EL صریحاً تأکید می‌ورزند که عموماً EL فقدان چیزی به شمار نمی‌آید، بلکه تنها همان چیزی است که فرد در ذات وجودی خویش هست... به بیان دیگر تمامی توصیفات واقعی آنها از EL نیز بر اساس همین فقدان بیان می‌گردد. یعنی EL به عنوان احساس «تهی»، «بی‌زمانی» و «هیچ‌انگاری» و همچنین داشتن «کیفیت بی‌صدایی» توصیف می‌شود» (Derksen & van Leeuwen, 2010).

بنابر نظریات هایدرگر نیز «بودن-با» به عنوان ساختار اصلی وجودی دازاین هیچ ارتباطی با این واقعیت ندارد که امکان حضور افرادی دیگر در جهان باشد. واقعیت وجودی دیگران در جهان فقط به این دلیل اهمیت دارد که دازاین^۱ در حال بودن-با است، نه بالعکس. افزون بر این «دازاین فقط به سان بودن-با می‌تواند تنها باشد» (Heidegger, 1988: 238). به بیان دیگر «بودن-با وابسته به وجود دیگران نیست» (Heidegger, 1988: 239). بودن-با در ساختار دازاین ساخته شده است. هایدرگر در کتاب «هستی و زمان» به جای استفاده از اصطلاحات «تنهایی» و «انزوا»، از عبارت «بودن-تنها» استفاده می‌کند. لذا با توجه به آنچه در سطور بالا در خصوص نسبت آزادی با اصل وجودی انسان و مسئولیت و اضطرابی که در مواجهه با انتخاب‌هایش او را فرا می‌گیرد، می‌توان اینگونه گفت که آدمی در عمق وجودی خود تنهاست و این تنهایی فارغ از آنکه با دیگران و جامعه در ارتباط باشد یا خیر! او را در تجربه این اضطراب‌ها و تصمیم‌ها با چنان رنجی روبه‌رو می‌کند که ماحصل تنهایی فلسفی است که از آن به عنوان تنهایی اگزیستانسیالیستی یاد می‌شود.

اضطراب ناشی از EL یا همان تنهایی اگزیستانسیال همواره به انسان یادآور می‌شود که او در تمامی مراحل زندگی جز خود و آنچه در درون خویش اندوخته، کمک و یاری‌رسان دیگری ندارد. اما نداشتن همراه در رویدادها به جهت تجربه رنج‌ها و گاهی شادی‌های نشأت‌گرفته از انتخاب‌های آزادانه فردی بدین معنا نیست که او از ارتباط با دیگران و این دیگری‌ها در طول مسیر زندگی اش همانگونه

که سارتر بیان می‌دارد: «دیگری دوزخ است» بی‌نیاز است. بلکه واجد این معناست که انسان در عین آزادی و رنجی که به واسطه تنهایی فلسفی اش متحمل می‌شود، در ارتباط با دیگران و تأثیرات ناشی از انتخاب‌هایش بر زندگی خود و آن دیگری‌ها همواره تنهاست و ناگزیر از تحمل این رنج و اضطراب خواهد بود.

۱.۲.۱. تنهایی و مواجهه با دیگری

انسان در دنیای واقعی تنها نیست، پس در آزادی خود باید آزادی آن دیگری را نیز اراده کند. به اعتقاد سارتر هنگام عبور از کنار فردی در خیابان، ابتدا او را چون یک شیء درک می‌کنیم، اما آن فرد نمی‌تواند صرفاً یک شیء باشد، چراکه او نیز یک آگاهی آزاد است که ما را به سان یک شیء درک می‌کند. سارتر این چنین می‌نویسد: «نگاه شدن، همانا درک کردن خود همچون اُبژه ناشناخته ارزیابی‌های ناشناختنی است و خود برای خویش چنان حاضر می‌شود که اُبژه‌ای برای دیگران. آگاهی خود از خویش وابسته به آگاهی دیگران از اوست» (احمدی، ۱۳۹۹: ۲۱۷). فی‌الواقع سارتر به تنش‌ها و چالش‌هایی که آن دیگری در جهان ایجاد می‌کند، اشاره می‌ورزد و اظهار می‌دارد که در تلاش به جهت خلق خویش، دیگری هم‌زمان ما را تبدیل به یک شیء می‌کند.

بنابر نظریات سارتر، مواجهه اولیه میان انسان‌ها مبتنی بر کشمکش است. «برای - دیگری - بودن» شامل درک این نکته است که انسان نه تنها یک «برای - خود» بلکه یک اُبژه در میان اشیاء دیگر که دیگران هم‌زمان می‌توانند آن را ادراک و دستکاری کنند، نیز هست. درک این مضمون، منجر به کشمکشی فی‌مابین حس خودآگاهی چون اُبژه‌ای برای دیگری و ناتوانی خودآگاهی در درک خود به سان یک اُبژه می‌گردد (Sartre, 1984: 555). سارتر تأکید می‌ورزد که کشمکش حاصله، ویژگی همیشگی روابط انسان با دیگران به شمار می‌آید و می‌تواند به «شناسایی متقابل» منجر گردد. لیکن خود و دیگری متقابلاً یکدیگر را در جایگاه دیگری (غیر از خود) به رسمیت می‌شناسند (Sartre, 1984: 378).

ژان-پل سارتر ادعا می‌کند، افراد مسئول خویش هستند چون انسان وجود را در خود پیش از ماهیت دارد. این مسئولیت^{۱۱} ناشی از ترس آگاهی است، چراکه انسان فاقد هرگونه ارزش‌های پیش‌فرضی، تنها از طریق آزادی‌اش

قادر به تعیین ارزش‌های خود و در نهایت انتخاب خویشین خویش خواهد بود. از همین‌روی می‌توان اینگونه بیان داشت که انتخاب خود انتخاب دنیا را نیز شامل می‌شود. آگاهی از نتایج احتمالی انتخاب خود، مثالی است آشکار از مفهوم اگزیستانسیالیستی که انتخاب‌های آدمی، او را به مسئولیتی متصل می‌کند که می‌تواند به احساس ترس و اضطراب عمیق منجر شود.

این ترس نه تنها پیرامون ریسک‌ها و تصمیمات شخصی بلکه منتج از این درک است که تأثیر انتخاب‌های انسان بر دیگران چگونه خواهد بود. این ترس آگاهانه، از این درک ناشی می‌شود که با هر انتخابی در زندگی خویش، فی‌الواقع برای دیگران نیز دست به انتخاب می‌زنیم و سرانجام نه تنها سرنوشت خود را بلکه سرنوشت جهان را نیز هر لحظه از نو تعیین می‌کنیم (اصحابی، ۱۳۸۵: ۶۲) که این ویژگی همانا خصیصه انسان اصیل است. همان انسانی که می‌داند آزادی در انتخاب دارد و باید مسئولیت انتخاب‌هایش را هم در برابر خود و هم در برابر دیگران بر عهده بگیرد.

میان احساس اضطراب و آزادی در فلسفه سارتر، همبستگی دوسویه وجود دارد. به اعتقاد او وجود انسانی در انتخاب افعال، اضطراب و آزادی اراده تجلی می‌یابد. همواره راه‌های بی‌شماری پیش‌روی انسان قرار دارد تا از میان آنها بتواند یکی را انتخاب کند، اما با توجه به آنکه با انتخاب یکی خود را از دیگر فرصت‌ها محروم می‌نماید، همیشه زیر سایه اضطراب ناشی از این انتخاب‌ها نفس می‌کشد. هرچه انسان مسئولیت بیشتری در برابر زندگی و انتخاب‌هایش برای خود قائل باشد، ناگزیر باید اضطراب بیشتری را نیز متحمل شود. در همه این حالات، انسان در پیوندی ناگسسته با دیگرانی است که او و آزادی‌اش با حضورشان ضمن ارتباط هرروزه تحت تأثیر قرار می‌گیرند. اثری که می‌تواند منجر به ایجاد اضطراب و دلهره‌ای گردد که تمامی انتخاب‌ها و آزادی وی را در برگیرد. اضطراب ناشی از انتخاب در درون انسان ضمن مواجهه با دیگران و آزادی وی در این انتخاب، او را عمیقاً به تنهایی درونی سوق می‌دهد که نشأت گرفته از این اضطراب ناگزیر است. بدین دلیل این اضطراب رخ می‌دهد که نمی‌داند چه رخدادی انتظار وی را میکشد. با این تفاسیر باید اینگونه اظهار داشت که این تنهایی همانا تنهایی وجودی و اگزیستانسیالی است که در عین مواجهه با دیگران معنا می‌یابد و شکل می‌گیرد و سارتر نیز بدان اشاره می‌کند.

معنا می‌توان اینگونه بیان داشت که سینمای معاصر ایران با فرارفتن از عرصه «واقع‌گرایی اجتماعی» در لایه‌ای عمیق‌تر، به واقع‌گرایی اگزیستانسیال ورود پیدا کرده است. همان نقطه‌ای که دغدغه اصلی نه فقر، تبعیض یا سیاست، بلکه رنج نشأت‌گرفته از آگاهی درونی است. این آگاهی از بودن در جهانی بی‌مرجع و زیستن در لحظه تنهایی تصمیم ناشی می‌شود. اغلب فیلم‌های ایرانی ضمن پرداختن به مضامین اگزیستانسیالیستی می‌توانند منجر به کاوشی عمیق در شرایط انسانی شود تا از این طریق مخاطب بتواند به شناخت بیشتری نسبت به فلسفه وجودی خویش در جامعه برسد و در نهایت شرایط بهتری را در مواجهه با دیگران برای خود فراهم نماید (کرمی، ۱۴۰۰).

در این میان اصغر فرهادی جایی ایستاده که می‌توان آن را نقطه اوج این مسیر دانست. فی‌الواقع سینمای فرهادی تبلور ایده مرکزی خلق «درام اخلاقی بدون قطعیت» است. این بدان معناست که در سینمای او، هیچ کاراکتر مطلقاً خوب یا بدی وجود ندارد و هر کنشی منجر به واکنش و پیامدی اخلاقی و وجودی می‌گردد. اضطراب و تنهایی در آثار وی نه برگرفته از فقر یا شکست، بلکه منتج از آگاهی بیش از حد نسبت به مسئولیت فردی در قبال خود و دیگری است. فرهادی نیز همانند سارتر، به جای آنکه در نظام‌های بیرونی به جست‌وجوی معنا بپردازد، مراد را در خود پدیده انتخاب و پیامدهای ناشی از آن می‌جوید. شخصیت‌های او در روایت‌هایش همواره با قرارگرفتن در موقعیت‌هایی که ناگزیر از اتخاذ تصمیم هستند، به واسطه این تصمیم‌ها به سوی تنهایی درونی سوق پیدا می‌کنند. به بیان دیگر در فیلم‌های او، نجات انسان در بیرون از کنش فردی‌اش نیست، بلکه در تصمیمی که باید بگیرد و تحمل بار ناشی از این تصمیم تا انتهای روایت است. از همین‌روی سینمای فرهادی را می‌توان نوعی اگزیستانسیالیسم تصویری به شمار آورد. جهانی که در آن هر کاراکتر به واسطه مواجهه با دیگری و نگاه او، دروغ یا سکوت، بدل به پرسشی درباره‌ی خویشتن خویش و این تنهایی درونی می‌شود.

داستان فیلم *جدایی نادر از سیمین* (۱۳۸۹)، روایتگر زوجی است به نام نادر (پیمان معادی) و سیمین (لیلا حاتمی) که به دلیل عدم رضایت نادر برای مهاجرت به سبب ابتلای پدرش به بیماری آلزایمر، در آستانه جدایی از یکدیگر قرار دارند. ۲ زوج بدون بددهنی و آه و ناله‌های مرسوم در

۲. اضطراب و تنهایی اگزیستانسیال در سینمای معاصر ایران

سینمای معاصر ایران علی‌الخصوص از دهه ۷۰ به بعد، شاهد تغییراتی عمیق در رابطه با «انسان»، «جامعه» و «حقیقت شکل‌گرفته فی‌مابین آنها» بوده است. در این دوره فیلم‌سازان ایرانی همچون عباس کیارستمی، رخشان بنی‌اعتماد، جعفر پناهی، اصغر فرهادی و... سعی نمودند تا از فرم‌های روایی کلاسیک فاصله گرفته و در عوض به جهان درونی انسان معاصر ایرانی در موقعیت‌های مبهم، پراضطراب و اخلاقی بپردازند. در این میان «اضطراب»، «انتخاب» و «تنهایی» به مثابه سه محور معنایی مشترک، پایه و اساس بسیاری از این روایت‌ها را اینگونه شکل می‌دهند که گویی دیگر انسان در این سینما قهرمان به شمار نمی‌رود، بلکه چون سوژه‌ای درگیر با امکان‌های خویش، میان مسئولیت فردی و قضاوت جمعی معلق است.

اگزیستانسیالیسم سارتر چنین انسان‌هایی را در شرایط «محکومیت به آزادی» قرار می‌دهد. این آزادی که به ظاهر رهایی‌بخش به نظر می‌رسد، در بطن خویش منشأ اضطراب خواهد بود چراکه انسان سارتری بی‌پناه و سرگردان باید بدون توسل به هرگونه مرجع متافیزیکی یا نظام اخلاقی مطلق دست به انتخاب زند و تصمیم بگیرد. در سینمای معاصر ایران این اضطراب به زبان تصویر عموماً در سکوت‌های طولانی کاراکترها، قاب‌ها و فضاها بسته، حذف موسیقی و تأکید بر صداها محیطی و در نهایت روایت‌های فاقد هرگونه داور مطلق ترجمه می‌شود. انسان در مواجهه با خود و دیگری آن هم در جهانی بی‌قطعیت در واقع تجسم سینمایی همان موقعیت اگزیستانسیالی است که سارتر از آنها سخن به میان می‌آورد.

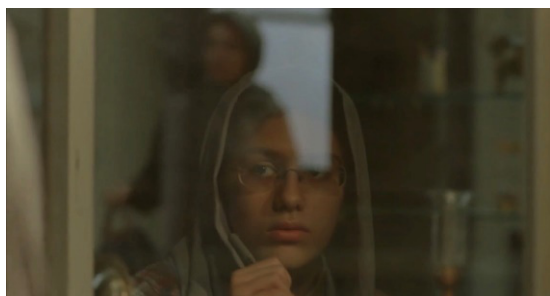
به اعتقاد او انسان همان چیزی است که از خود می‌سازد. انسان با انتخاب‌های خویش هر لحظه خود و جهان‌ش را می‌آفریند (احمدی، ۱۳۹۹: ۷۷). لذا می‌توان اینگونه گفت که در سینمای معاصر ایران نیز شخصیت‌ها با انتخاب‌های کوچک اما سرنوشت‌ساز خویش تعریف می‌شوند. این انتخاب‌ها در اتمسفر بسته و چندلایه اجتماع ایرانی، منجر به کشمکش درونی می‌شوند. درگیری‌ای که می‌توان آن را همان «اضطراب اگزیستانسیال» نامید. اضطرابی که همزاد با ترس از انتخاب نادرست، ترس از قضاوت و در نهایت ترس از تنهایی همراه با آزادی است.

می‌رود.

اولین مواجهه جدی ترمه با مبحث جدایی و تنهایی نمادین‌اش در دقیقه ۶:۳۲ پس از بازگشت نادر و سیمین از دادگاه رخ می‌دهد. سیمین برای جمع‌کردن وسایلش به خانه بازگشته است. حضور سایه‌وار او به عنوان مادر در زندگی ترمه، در نمایی نیمه‌بسته از ترمه پشت شیشه اتاقش با ورود سیمین به منزل آغاز می‌گردد (شکل ۲). با ورود سیمین، «دیگری» وارد میدان آگاهی ترمه می‌شود. سارتر تأکید می‌ورزد که در مواجهه با دیگری، انسان هم خود را از طریق نگاه وی می‌سازد و هم احساس می‌کند که توسط او دیده می‌شود. به بیان دیگر، دیگری فضای نگاه‌دارنده هستی - نامکشوف انسان در جایگاه خود است (سارتر، ۱۴۰۱: ۳۹۱).

ترمه هنوز در جایگاه یک شیء مشاهده‌گر ناباور است که امید دارد آنچه می‌بیند حقیقت نداشته و تنها یک بازی برنامه‌ریزی شده برای تحقق اهداف شخصی باشد. اما این بازی از همان اولین لحظاتهش درون ترمه در مقام شیء مشاهده‌گر ابهامات زیادی ایجاد می‌کند و او بدون آنکه کلامی بر زبان بیاورد تنها در خلوت خود به امیدی واهی لحظه‌ها را می‌گذراند. از همین‌رو در دقیقه ۱۲:۴۰ وقتی سیمین با جمع‌کردن چمدانش قصد خروج از خانه را دارد، هر ۳ نفر به عنوان دیگری دیگر منتظر است که آن دیگری اقدامی برای جلوگیری از وقوع آنچه نباید، انجام دهد. هم سیمین، هم نادر و در نهایت هم ترمه در لحظه خروج سیمین به واسطه نگاه‌هایشان دیگری را در وضعیتی قرار می‌دهند با این مضمون که اکنون زمان گفتمن هر آن چیزی است که با سکوت خود از به زبان آوردنش خودداری نموده‌ای (شکل‌های ۳ الی ۵). اما هر ۳ نفر با سکوت

حین طلاق، در کمال خونسردی قصد جدایی از یکدیگر را دارند (پروانی، ۱۳۹۵). درحالی‌که دادگاه درخواست سیمین مبنی بر حضانت دخترش ترمه (سارینا فرهادی) را رد می‌کند، ترمه به امید بازگشت وی، ماندن کنار پدر را انتخاب می‌کند. سیمین با ترک خانه، نادر را با چالش مراقبت از پدر و رتق و فتق امور خانه مواجه می‌نماید. چالشی که باعث می‌شود دست به استخدام راضیه (ساره بیات) زند. راضیه ضمن بارداری، بدون اطلاع همسرش حجت (شهاب حسینی) این کار را می‌پذیرد. حضور راضیه در خانه نادر وضعیت بارداری، ترک محل خدمت و رها کردن پدر نادر در شرایط نامساعد و در نهایت سقط جنین ناخواسته، نادر و خانواده وی را دچار کشمکش می‌کند که برای حل آن هر یک از آنها با حقایقی نسبت به یکدیگر و در نهایت نسبت به خود روبه‌رو می‌شوند. حقایقی که به واسطه انتخاب‌های فردی هریک از آنان برملا می‌شود و این آگاهی از حقایق منجر به یک تنهایی درونی در آنها بالاخص در ترمه می‌شود. فیلم با نمایی ثابت و بسته از روبه‌رو درحالی‌که دوربین در جایگاه قاضی نشسته، آغاز می‌شود (شکل ۱). نادر و سیمین در دادگاه ضمن اینکه هر ۲ در پی توجیه تصمیم خویش برای طلاق هستند، مستقیماً به لنز می‌نگرند. ترمه در این صحنه ضمن غیبت در دادگاه، بنابر اندیشه سارتر نخستین لحظه شیء‌وارگی خود را تجربه می‌کند. «آن‌هنگام که دیگری به انسان می‌نگرد، او از خود تهی می‌شود و به شیء‌ای در برابر آن دیگری تبدیل می‌گردد» (سارتر، ۱۴۰۱: ۳۷۵). ترمه در غیاب خویش موضوع گفت‌وگوست و پیرامون سرنوشتش تصمیم می‌گیرند اما شیء‌وارگی او حتی درحین این غیاب امری ناگزیر است. لذا این فقدان صدا و این عدم حضور، اولین تجلی «تنهایی آگزیستانسیال» او ضمن بودن در جهان دیگری‌ها، عاری از اختیار و هر گفت‌وگویی به شمار

شکل ۲. بازگشت سیمین به خانه بعد از دادگاه برای جمع‌کردن وسایل، دقیقه ۶:۳۲.

شکل ۱. صحنه دادگاه جدایی نادر و سیمین، دقیقه ۱:۴۳.

اولین تکانه‌ها درون ترمه در دقیقه ۳۰:۴۰ ضمن دعوای نادر با راضیه رخ می‌دهد. در این سکانس ترمه برای نخستین بار از دیگری مشاهده‌گر در مقام اُبژه به دیگری کنشگر در مقام سوژه تبدیل می‌شود (شکل ۶). او که در تلاش است همچون میانجی‌گری از گسترش تنش و کشمکش میان پدرش و راضیه، جلوگیری به‌عمل آورد با حضور خود برای نخستین بار با یک اقدام عملی به بودن خویش معنا می‌بخشد. گرچه این معنا در پیوند با پدر و ضمن همراهی با وی در بیرون راندن راضیه تجلی می‌یابد اما می‌توان از آن به عنوان یک عمل فردی آزاد در برابر دیگری بیگانه یاد نمود که عاری از اضطراب نیز نیست. فی‌الواقع نکته‌ای که بدان باید توجه داشت این است که آزادی که از خلال اضطراب تجلی می‌یابد، از راه التزام دوباره «خود» که مدام تجدید می‌شود و نشان‌دهنده هستی آزاد است، مشخص می‌شود (سارتر، ۱۴۰۱: ۸۳).

در ادامه کشمکش نادر و راضیه در دقیقه ۴۴:۴۶ که در نهایت منجر به سقوط راضیه می‌شود، ترمه دوباره به همان اُبژه مشاهده‌گر باز می‌گردد. ترمه با شنیدن صدای افتادن راضیه از پله‌ها خود را به درب خروجی می‌رساند تا ناظر آنچه رخ داده باشد. در این قاب درحالی‌که نیمی از صورت و بدن ترمه در سایه و پنهان در پشت درب است، تنها صدای گریه و وحشت سمیه (دختر راضیه) بر صحنه حکمرانی می‌کند (شکل‌های ۷ و ۸). در این لحظه ترمه با بُعدی از شخصیت پدرش روبه‌رو می‌شود که می‌تواند خشمگین باشد و ضمن خشم یک زن و بچه‌اش را با فریاد از خانه بیرون بیاندازد. این مواجهه با بخش ناشناخته پدر و آگاهی از آن او را دچار حیرت و اضطرابی درونی می‌کند و باعث می‌شود برای فرار از آنچه با آن روبه‌رو شده درب را در سکوت ببندد و همه چیز را در آنجا رها کند. اکنون ترمه

شکل ۶. دعوای نادر با راضیه، دقیقه ۳۰:۴۰.

شکل‌های ۳، ۴ و ۵. خروج سیمین از خانه، دقیقه ۳۲:۰۶.

خود از پذیرش هر مسئولیتی شانه خالی می‌کنند، غافل از آنکه مسئولیت بزرگتری را بر دوش خود گذاشته‌اند. در این سکانس ترمه میان آنها بی‌صدا، درحالی‌که چشمش مدام میان آن دو می‌چرخد و یا به عبارتی «میان دو نگاه» قرار دارد، ایستاده است. بنابر نظریات سارتر این حالت درون ترمه، شکل خالص اضطراب است. همان جایی که سوژه از حضور در مرکز تضاد نگاه‌ها آگاه می‌شود و هریک از طرفین می‌خواهند معنای درونی وی را تصاحب کنند. نگاه نادر به ترمه نگاهی مالکانه است اما سیمین نگاهی رهاکننده دارد. هنوز ترمه درکی از آزادی خود به صورت خودآگاه ندارد و در سطح وجودی خویش «احساس انتخاب شدن» را زیست می‌کند. سکوت حاکم بر این قاب سرد که فقط با پاسخ و پرسش‌های کوتاه و عاری از احساس می‌شکند، لحظه تهی بودن سوژه اُبژه‌شده را به نمایش می‌گذارد. در این لحظه او نه برای خویش که برای دیگری وجود دارد.

ترمه در این سکانس آگاهی با احساس دوگانه اضطراب و مسئولیت ابراز می‌شود (سارتر، ۱۴۰۱: ۶۴۴).

حال ترمه که کم‌کم آموخته می‌تواند اعتراض کند، وقایع را در درونش مرور و برای آنچه رخ داده پرسش‌هایی مطرح نماید و در نهایت به دنبال یافتن پاسخی به آنها باشد، در دقایق ۰۱:۱۵:۱۲ و ۰۱:۱۸:۴۰ از نادر پیرامون آگاهی‌اش از بارداری راضیه سؤالاتی می‌پرسد، اما نادر حقیقت آگاهی‌اش از بارداری راضیه را انکار می‌کند. گرچه دوربین روی چهره ترمه زوم نمی‌کند، ولی نگاه خاموش و ساکت وی در کادر همچنان باقی می‌ماند. این لحظه همان لحظه‌ای است که از آن می‌توان به عنوان نقطه اوج اضطراب آگزیستانسیال یاد نمود. در نگاه سارتر، دروغ نه تنها کتمان حقیقت، بلکه گریز از مسئولیت آزادی و «بدایمانی»^{۱۳} است (سارتر، ۱۴۰۱: ۱۲۷-۱۳۱). ترمه در این لحظات گرچه شاهد بدایمانی و خودفریبی پدر است، اما جز سکوت و نگرستن صرف واکنشی نشان نمی‌دهد. سکوت او تصویری از آگزیستانسیالی اضطراب در ناتوانی وی ضمن هم‌زیستی‌اش با حقیقت آزادی است (شکل ۱۱).

ترمه که از حرف‌های نادر قانع نشده مجدد اقدام به طرح سؤالاتش می‌کند. او در دقیقه ۰۱:۳۲:۱۳ زمانیکه همراه نادر مشغول حل تکالیف مدرسه‌اش است خیلی زک می‌پرسد: «تو دروغ گفتی؟» ترمه در این لحظه دیگر آن

درمی‌یابد که واقعیت اخلاقی امری ناپایدار است. پدرش هم می‌تواند خطا کند، پس هیچ قطعیتی در شناخت وقایع وجود ندارد و او می‌تواند با مرور وقایع در درون خود تصمیم به قضاوت بگیرد. در جهان اندیشه‌های سارتر، فقدان قطعیت همانا آغاز آزادی است. آزادی‌ای دردناک و بی‌پناه که منجر به سکوت می‌شود. شکل‌گیری سکوت به واسطه اضطراب درونی پس از فریاد، سکوتی وجودی است که در فقدان معنا نمایان می‌شود. چهره پنهان ترمه در این قاب پشتِ درب، نمادی از دوپارگی درون او میان ایمان به پدر و تردید نسبت به حقیقت است.

پس از آنکه راضیه و همسرش حجت از نادر به دلیل سقط فرزندشان شکایت می‌کنند و نادر مجبور به ماندن در بازداشتگاه می‌شود، در دقیقه ۰۱:۰۳:۳۲ ترمه با ایستادن در مقابل سیمین او را به واسطه ترک خانه مسبب تمام این مسائل و گرفتاری‌ها می‌داند و اعتراضش را به وی اعلام می‌نماید (شکل‌های ۹ و ۱۰). حتی برای اینکه بر این اعتراض پافشاری کند از رفتن همراه سیمین خودداری نموده و ترجیح می‌دهد هرچند کوتاه در خانه تنها بماند. گرچه ترمه با تصمیم به ماندن در خانه، سعی در تثبیت جایگاه خود در مقام سوژه تصمیم‌گیرنده و آزاد دارد اما اضطراب ناشی از این تصمیم و آزادی آن باعث می‌شود باز به آغوش مادری که به انتخابش معترض بود برگردد. فی‌الواقع برای

شکل‌های ۹ و ۱۰. اعتراض ترمه به سیمین، دقیقه ۰۱:۰۳:۳۲.

شکل‌های ۷ و ۸. سقوط راضیه از پله‌ها، دقیقه ۰۴:۴۶.

وجود ندارد و خود اوست که باید تصمیم بگیرد و سپس مسئول این تصمیم نیز باشد. ترمه با آگاهی از دروغ پدری که زمانی منبع ارزش و حقیقت او بوده است، به تنهایی درونی و مطلق خویش پرتاب می‌شود. حالا این اوست که باید ضمن این آگاهی تصمیمی بگیرد تا به واسطه آن از معصومیت کودکی و ناآگاهی از بی‌اخلاقی‌های پیرامونش جدا شود. حال این ترمه است که در دقیقه ۰۱:۳۸:۱۲ در مقابل قاضی (بابک کریمی) ناگزیر از دروغ گفتن می‌شود (شکل‌های ۱۴ و ۱۵). در این لحظه ترمه که در برابر نگاه قاضی (دیگری) تبدیل به شیء عریانی شده، تلاش می‌کند ضمن کتمان حقیقت از پدرش دفاع کند. او برای حمایت از پدر تصمیم می‌گیرد که دروغ بگوید، پس دست به انتخاب زده است اما وقتی به واسطه این دروغ با این حقیقت مواجه می‌شود که از صداقت و پاکی درونش فاصله گرفته، احساس تنهایی، اضطراب و یأس می‌کند. از همین‌روی در دقیقه ۰۱:۳۹:۳۰ در ماشین هنگام بازگشت به خانه درحالی‌که به پهنای صورت اشک می‌ریزد با نگاه معنادار به نادر، او و دروغ اولیه‌اش را باعث دروغ خود و این اضطراب درونی می‌داند. فی‌الواقع بنابر اندیشه‌های سارتر در این لحظه ترمه با انداختن بار مسئولیت بر گردن نادر و خودفریبی خویش در تلاش است از شدت این اضطرابی که او را در بر گرفته

شکل‌های ۱۲ و ۱۳. طرح پرسش از نادر در خصوص دروغ گفتن، دقیقه ۰۱:۳۲:۱۳.

شکل ۱۱. طرح پرسش از نادر توسط ترمه در خصوص آگاهی از بارداری راضیه، دقیقه ۰۱:۱۸:۴۰.

دختر بچه آرامی نیست که در مقام اُبژه هرچه دیگری‌ها به وی دیکته می‌کنند را بپذیرد. او اکنون می‌خواهد جست‌وجو کند و حقیقت را، خود در پس نگاه خویش کشف نماید. این لحظه، لحظه بحران نگاه است. همان لحظه‌ای که نادر در جایگاه «دیگری» قرار می‌گیرد و ترمه در نگاه خود او را از جایگاه قدرت پدرانه به جایگاه انسانی خطاکار تنزل می‌دهد. سارتر معتقد است در برابر نگاه دیگری، ما تبدیل به شیء می‌شویم (سارتر، ۱۴۰۱: ۳۷۵). از همین‌روی نادر برای ترمه یک «شیء متهم» است. این رخداد را می‌توان همان وارونگی موقعیت سوژه و اُبژه در فلسفه سارتر به شمار آورد. نگاه ترمه در مقام نگاه دیگری نادر را می‌بیند، قضاوت می‌کند و او را چون یک شیء برمی‌شمرد. نادر با دروغ گفتن سبب فروریختن هویت اخلاقی خود می‌شود و ترمه از این تنزل جایگاه و این فروپاشی اخلاقی نادر آگاه می‌گردد و به واسطه این آگاهی باید انتخاب کند. این آگاهی همانا اضطراب اصیل است. اضطرابی که نه از ترس، بلکه از فهم مسئولیت آزادی ناشی می‌شود (شکل‌های ۱۲ و ۱۳). در پایان این گفت‌وگو، سکوتی کش‌دار بر صحنه حاکم می‌شود. سکوتی که صرفاً یک سکوت در اثناء شکل‌گیری درام به شمار نمی‌رود، بلکه سکوتی هستی‌شناسانه است. همان جایی که زبان ناتوان از بیان اضطراب خویش خواهد بود. در منطق فلسفی سارتر، اضطراب از «فهم بیش از حد بودن» زاده می‌شود. گرچه ترمه در برابر نادر سکوت می‌کند اما در این سکوت و در این نگاه، او بیش از آنکه چیزی نداند، همه آنچه رخ می‌دهد را می‌فهمد و ضمن این ادراک، همواره تنها و تنها می‌شود.

بنابر اندیشه سارتر، اضطراب همان نقطه‌ای است که انسان درمی‌یابد هیچ قطعیت اخلاقی بیرونی برای تکیه

بیان تصویری همان نقطه‌ای است که سارتر از آن به عنوان لحظه پرتاب به آزادی یاد می‌کند. انسان ناگهان به این آگاهی دست می‌یابد که هیچ‌کس نمی‌تواند به جای او تصمیم بگیرد. اضطراب ترمه در این صحنه که قلب اگزیستانسیال فیلم محسوب می‌شود، از جنس اضطراب انتخاب است. اضطراب انسان مُدرکی که می‌داند معنای زندگی‌اش در تصمیم خود نهفته است، نه در اراده دیگری. نگاه ترمه فی مابین نادر و سیمین رفت‌وآمد می‌کند اما تردید وی صرفاً ناشی از وابستگی عاطفی نیست، بلکه ناشی از مسئولیتی است که به ناگاه از جانب پدر، مادر و قاضی بر شانه‌اش گذاشته شده است. فرهادی او را در سکوت این

شکل‌های ۱۴ و ۱۵. پرسش قاضی از ترمه در خصوص آگاهی نادر از بارداری راضیه، دقیقه ۰۱:۳۸:۱۲.

شکل‌های ۱۶ و ۱۷. نگاه معنادار ترمه به نادر پیرامون دروغ‌اش، دقیقه ۰۱:۳۹:۳۰.

شکل ۱۸. حضور ترمه در جلسه دادگاه برای طلاق پدر و مادرش، دقیقه ۰۱:۵۷:۲۳.

بکاهد. در این لحظات تنهایی ترمه، یک تنهایی فلسفی است. او دریافته که معنا و حقیقت، دیگر بیرون از او نیست. به اعتقاد سارتر، این لحظه همان تولد آگاهی اگزیستانسیال است که ناشی از تجربه تلخ اما رهایی‌بخش انسان بالغ خواهد بود (شکل‌های ۱۶ و ۱۷).

اوج بلوغ و تنهایی و اضطراب ترمه در سکانس آخر (دقیقه ۰۱:۵۷:۲۳) رخ می‌دهد. همان لحظه‌ای که تلاش‌هایش برای حفظ پدر و مادرش در کنار خود بی‌ثمر مانده است. دادگاه همان مکانی است که فیلم با حضور سیمین و نادر در آن آغاز شد و حالا بدل به صحنه بازگشت اضطراب شده است. گرچه سیمین در سکانس آغازین با اطمینان از قاضی اجازه طلاق می‌خواهد و نادر نیز با لجاجت بر تصمیم خود پافشاری می‌کند، اما در سکانس پایانی، هر دو درحالی‌که ترمه در میانه قاب ایستاده خاموش و منتظر نشسته‌اند. نور سرد و یک‌دست بدون هیچ رنگ گرمی فضا را پر کرده است. فرهادی به جای موسیقی تنها بر صدای همه‌آدم‌ها در محیط دادگاه تکیه کرده و ترمه به واسطه سکوت سنگین‌اش، مرکز ثقل صحنه است (شکل ۱۸).

قاضی از ترمه می‌خواهد تصمیم‌اش مبنی بر انتخاب پدر یا مادرش را به دادگاه اعلام کند. این سکانس دقیقاً

این لحظه، تازه وجود یافته است.

گرچه در پایان فیلم اضطراب همچنان باقی می‌ماند، نه به این دلیل که مخاطب چیزی نمی‌داند، بلکه چون ترمه «اکنون می‌داند که می‌داند» و این دانستن است که او را به تنهایی محکوم می‌کند. این آگاهی، او را مضطرب می‌کند اما همین اضطراب سبب تولد انسانی آزاد می‌شود. فی‌الواقع فرهادی، ضمن حذف پایان و تمرکز بر سکوت، نه تنها سرنوشت ترمه، بلکه سرنوشت انسان مدرن ایرانی را به تصویر می‌کشد. انسانی که میان حقیقت و دروغ، ناگزیر از تنهایی و انتخاب است. در پایان جدول ذیل به صورت کلی آنچه این ترمه در مواجهه با دیگری‌ها تجربه می‌کنند را نشان می‌دهد.

شکل‌های ۱۹، ۲۰ و ۲۱. لحظه اعلام انتخاب پدر یا مادر به قاضی، دقیقه ۰۱:۵۸:۲۰.

تصمیم تنها می‌گذارد، همانگونه که جهان در لحظات دشوار تصمیم‌گیری انسان را در سکوت رها می‌کند. در دقیقه ۰۱:۵۸:۲۰ در حالیکه والدین ترمه از فوکوس خارج شده‌اند، در قاب تنها می‌شود. بنابر اندیشه سارتر، نهاد و اجتماع سبب تشدید اضطراب وجودی می‌شوند، چراکه نگاه دیگری نهادینه می‌گردد. در این لحظه ترمه از سه سو (قاضی، پدر و مادر) در معرض نگاه است. در این صحنه سکوت ترمه را می‌توان کنشی اگزستانسیال به شمار آورد. سکوتی که نه از ناتوانی، بلکه از تردید در انتخاب و در عین حال تلاشی برای خروج خود از شی‌واره‌گی ناشی می‌شود (اشکال ۱۹ الی ۲۱).

سارتر در اگزستانسیالیسم و اصالت بشر (۱۹۴۷) اینگونه بیان می‌دارد که «انسان ماهیت خویش را در لحظه انتخاب می‌آفریند». ترمه در مسیر روایت فرهادی، از کودکی ناآگاه به فاعلی آگاه از آزادی و مسئولیت ناشی از ای آزادی تبدیل می‌شود. او در هر گام ضمن مواجهه با «دیگری»ها (پدر، مادر، راضیه و در نهایت قاضی که در جایگاه مخاطب نشسته) بخشی از معصومیت خویش را از دست می‌دهد. در فلسفه سارتری، اضطراب تجربه‌ای ضروری شناخته می‌شود، چراکه انسان از دل اضطراب ناگزیر به اصالت می‌رسد. گرچه ترمه در پایان فیلم هنوز نتوانسته تصمیم بگیرد، اما ناخواسته قدم به آستانه اصالت گذاشته است. ترمه ضمن سکوت انتخاب می‌کند. این سکوت برای او همانا بلوغ اگزستانسیال است. او اکنون دریافته که هیچگونه نمی‌تواند از آزادی بگریزد و در دیگری‌ها هیچ پناهی وجود ندارد. در این لحظه، او در تنهایی اگزستانسیال‌اش میان دو جهان، بی‌پناه اما خودآگاه کامل می‌شود. مخاطب نیز همانند ترمه، در مواجهه با اضطراب آزادی رها می‌شود چون در آخر نمی‌داند تصمیم ترمه چه خواهد بود. در منطق اگزستانسیالیسم این رهاشدگی در اضطراب آزادی به معنای تصمیم است. تصمیمی که نه در زبان بلکه در عمل معنا پیدا می‌کند. فرهادی با این حذف پاسخ در تلاش است تا حقیقت اگزستانسیالیستی موقعیت ترمه را حفظ کند، چراکه همان‌گونه که سارتر اظهار می‌نماید: «انسان ابتدا وجود می‌یابد و سپس ماهیت خویش را از خلال انتخاب‌ها و تصمیم‌هایش می‌سازد. فی‌الواقع امکانات آدمی اضطراب‌آور است چون تداوم بخشیدن به هستی آنها تنها به خود آدمی بستگی دارد» (سارتر، ۱۴۰۱: ۸۳). ترمه نیز در

جدول ۱. تحلیل اگزیستانسیال ترمه در مواجهه با دیگر شخصیت‌ها

دیگری	موقعیت اگزیستانسیال	نمودهای اضطراب و تنهایی ترمه	تفسیر فلسفی بر اساس اندیشه‌های سارتر
نادر (پدر)	ترمه فی مابین عشق و حقیقت مانده است. پدر برای او هم پناه و هم عامل دروغ است.	اضطرابِ دروغ نادر، ترمه را وارد بحران اصالت می‌کند. او درمی‌یابد که امر اخلاقی در نادر امری نسبی است.	مواجهه آگاهی با بدایمانی. ترمه دیگر نمی‌تواند پدر را مرجع حقیقت بداند و این آگاهی منجر به تنهایی او می‌شود.
سیمین (مادر)	سیمین برای ترمه نماد آزادی است، اما این آزادی برای او همراه با گسست و فقدان خواهد بود.	اضطرابِ جدایی. ترمه فی میان ماندن در کنار پدر و یا رفتن با مادر معلق مانده است.	مواجهه آگاهی با امکان انتخاب. ترمه در ضمن آزادیِ مادر تازه می‌فهمد بهای آزادی همیشه تنهایی است.
قاضی (نهاد قانون)	قاضی در مقام نماینده قانون و نظم بی‌احساس، از او می‌خواهد میان والدینش یکی را انتخاب کند.	اوج تنهایی اگزیستانسیال ترمه ضمن اضطراب انتخابِ نهایی در وی شکل می‌گیرد.	تجسم پرتاب‌شدگی به آزادی
خودِ خویشتن (Self)	ترمه در طول فیلم از «شیء مشاهده‌گر» به «فاعل انتخاب‌گر» تبدیل می‌شود.	اضطراب ناشی از یک آگاهی تازه. او می‌فهمد دیگر همان کودک سابق عاری از دغدغه نیست.	در نگاه سارتری این لحظه، همان لحظه زایش وجودی ترمه است. آزادی برای ترمه با تنهایی آغاز می‌شود.

نتیجه‌گیری

به خودی خود فاقد هرگونه معنایی است و تنها اوست که باید معنا بیافریند. فی الواقع سکوت نهایی ترمه در صحنه پایانی و نمایش تنهایی وی، تجسدِ بصری آگاهی اگزیستانسیال او به شمار می‌رود. او انتخاب نمی‌کند، چراکه خوب می‌داند هیچ انتخابی بی‌اضطراب نخواهد بود.

به بیان دیگر در سطحی گسترده‌تر می‌توان اینگونه اظهار داشت که این فیلم و کاراکتر ترمه، تصویر استعاری و نمادین از نسل جدید در جامعه معاصر ایران به نمایش می‌گذارد. نسلی که میان سنت و مدرنیته، مسئولیت خانوادگی و آزادی فردی، در برزخ انتخاب گیر کرده است. از این رو خوانش اگزیستانسیالیستی این فیلم نه تنها تفسیری فلسفی، بلکه مسیری تازه برای فهم عمیق‌تر روان جمعی جامعه ایرانی خواهد بود. جامعه‌ای که در آن بی‌شمار انسان همانند ترمه، در آستانه انتخاب‌هایی هستند که هیچ دیگری‌ای نمی‌تواند به جای‌شان تصمیم بگیرد.

گرچه فیلم *جدایی نادر از سیمین* به کارگردانی اصغر فرهادی به‌ظاهر روایتی خانوادگی است، اما در ژرف‌ترین لایه‌های خویش، بُرشی از جدال اگزیستانسیال انسان معاصر ایرانی با آزادی و مسئولیت خود در صحنه پُرچالش زندگی را به تصویر می‌کشد. کاراکتر «ترمه» به عنوان سوژه‌ای است که تجربه‌ای از اضطراب و تنهایی را زیست می‌کند، با مفاهیم کلیدی سارتر همچون «نگاه دیگری»، «تنهایی» و «اضطراب ناشی از آن» هم‌خوان است. او شاهد پناه‌بردن پدرش به انکار و دروغ برای دفاع از خود و ترک حقیقت از ناحیه مادرش برای رهایی است. ترمه در این میان، با خود در برابر انتخابی روبه‌رو می‌شود که هیچ پناهی در بیرون از خویش ندارد. این همان وضعیتی است که سارتر در کتاب «هستی و نیستی» از آن به عنوان «اضطراب در مواجهه با آزادی» یاد می‌کند. چون در این لحظه انسان درمی‌یابد جهان

پی‌نوشت‌ها

1. Loneliness
2. Anxiety
3. Other
4. Existentialism
5. Jean-Paul Sartre

6. Ontological
7. Ingmar Bergman
8. Michelangelo Antonioni
9. Andrei Tarkovsky
10. Existential loneliness

11. Dasein
12. Responsibility
13. mauvaise foi – bad faith

فهرست منابع

- احمدی، بابک (۱۳۹۹)، سارتر که می‌نوشت، تهران: نشر مرکز.
- اصحابی، سیده اکرم (۱۳۸۵)، شرح و نقد نقد خرد دیالکتیک سارتر. رساله دکتری فلسفه، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران.
- امیری، مهسا؛ علی‌زمانی، امیرعباس (۱۳۹۷)، بررسی «تنهایی اگزستانسیال» در دنیای مدرن و روش‌های مواجهه با آن با تکیه بر آراء «اروین یالوم»، نشریه غرب‌شناسی بنیادی، ۱۹(۱)، ۲۳-۱.
- پروانی، شیوا (۱۳۹۵)، خوانش بوردیوی از فیلم «جدایی نادر از سیمین» با تأکید بر جامعه ایران، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۲(۴۴)، ۱۷۳-۱۹۷. <https://www.jcsc.ir/article.html.۲۳۱۵۲>
- سارتر، ژان پل (۱۹۴۳)، هستی و نیستی، ترجمه مهستی بحرینی، (۱۴۰۱). تهران: انتشارات نیلوفر.
- شهبها، محمد؛ علی پناهلو، ماهرخ (۱۳۹۶)، زمان و شخصیت در فیلم جدایی نادر از سیمین اثر اصغر فرهادی، نامه هنرهای نمایشی و موسیقی، ۸(۱۵)، ۷۳-۸۸.
- کریمی، محسن (۱۴۰۰)، فیلمسفه یا فیلم به مثابه فلسفه جستاری در امکان فلسفه‌پردازی از طریق فیلم، دو فصلنامه علمی تأملات فلسفی، ۱۱(۲۷)، ۳۷۹-۳۵۳. <https://doi.org/10.30470/phm/۱۰۳۰۴۷۰/۱۸۸۰.۲۰۲۱/۱۳۶۶۰۰>
- عزیزی‌فر، امیرعباس؛ امینی، مریم (۱۳۹۸)، ادبیات تطبیقی و سینمای ایران (جستاری در مفهوم کنایه در درام اجتماعی جدایی نادر از سیمین)، کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، ۹(۳)، ۱۰۳-۱۲۵.
- Bolmsjo, I., Tengland, P. and Raˆmgaˆrd, M. (2018). Existential loneliness An attempt at an analysis of the concept and the phenomenon. *Nursing Ethics*. 1–16
- Ettema, E.J., Derksen, L.D. & van Leeuwen, E. (2010). Existential loneliness and end-of-life care: A systematic review. *Theor Med Bioeth* 31, 141–169
- Fromm Reichmann. F. (1959). Loneliness, *Psychiatry*. 22:1, 1–15, DOI:<https://doi.org/10.1080/00332747.1959.11023153>
- Heidegger M. (1988). *The basic problems of Phenomenology*, trans. A. Hofstadter. Indiana University Press, Bloomington.
- McCulloch, G. (1994). *Using Sartre: An Analytical Introduction to Early Sartrean Themes*. London: Routledge.
- Myerson, G. (2008). *Sartre's Existentialism and Humanism*. Dalian: Dalian University of Technology Press.
- Mijuskovic, B. L. (1988) Loneliness and adolescent alcoholism. *Adolescence* 23 (91):503–516.
- Moustakas, C.E. (1961). *Loneliness* [104 pages]. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. <https://doi.org/10.1007/s11017-010-9141-1>
- Booth, R. (1997). Booth, R. (1997). Existential loneliness: The other side of the void. *International Journal of Transpersonal Studies*, 16 (1), 23–32.
- Sartre, J. P. (1947). *Existentialism*. Translated by Bernard Frechtman. New York: Philosophical Library.
- Sartre, J.-P. (1965). *Being and Nothingness*, 3rd ed. Translated by Hazel Barnes. New York: Citadel.
- Sartre, J. P. (1984). *Being and Nothingness*, trans. Hazel Barnes. New York: Wash- ington Square Press.